ISSN 0554-6397
UDK: 004.032.26

Mirela Bilić*
E-mail: marketing@mbdb.hr
Muzej betinske drvene brodogradnje

Zaplovi u gajeti - muzejska gajeta u edukaciji i turizmu

Sažetak

Zaplovi u gajeti naziv je edukativnog programa Muzeja betinske drvene brodogradnje pokrenutog u cilju prenošenja znanja o nematerijalnoj kulturnoj baštini (*umijeće plovidbe latinskim idrom*), njegovanja kulturnoga dobra u zajednici te osiguravanja njegove dostupnosti u javnosti. Program je pokrenut s ciljem popularizacije tradicijskog načina plovidbe - prvenstveno među djecom i mladima u lokalnoj zajednici, ali i sveukupnog znanja o tradicijskoj drvenoj brodogradnji (*umijeće gradnje betinske gajete*) s vizijom edukacije, interpretacije i očuvanja baštine kroz stvarno iskustvo plovidbe i neposredan kontakt s drvenim brodom. Prve plovidbe s djecom predškolske i osnovnoškolske dobi počele su u proljeće 2024. godine. Paralelno s prvim edukativnim plovidbama raste i zanimanje posjetitelja destinacije te je u ljetnu ponudu uključen poseban program interpretacijskih plovidbi u muzejskoj gajeti. Plovidbom muzejskom gajetom Muzej povezuje svoju edukativnu ulogu s ulogom koju ostvaruje u različitim područjima turizma posebnih interesa. Upravo zanimanje publike i iskustvo provedbe programa potvrdili su kako tradicijski drveni brod može imati održivu ulogu i u suvremenom kontekstu kao uspješan model interpretacije i valorizacije baštine. Rad stoga razmatra plovidbu muzejskom gajetom kao jedan od mogućih modela suvremene valorizacije tradicijskih brodova te, istovremeno, i modele suvremenog djelovanja muzeja u kulturnom turizmu.

Ključne riječi: tradicijska plovidba, edukativna plovidba, valorizacija baštine, baštinski turizam, kulturni turizam, „muzealni turizam“

1. Uvod

Muzej betinske drvene brodogradnje otvoren je u kolovozu 2015. godine kao javna ustanova koja obavlja muzejsku djelatnost s ciljem očuvanja i promoviranja tradicijske drvene brodogradnje. Muzej skrbi o očuvanju materijalne i nematerijalne baštine, a kroz svoje djelovanje doprinosi i jačanju kulturnih kapaciteta lokalne zajednice za upravljanje baštinom iz područja lokalnog znanja, kulturnih izričaja i tradicijskog nasljeđa. Muzej, osim stalnog postava u zgradi, upravlja i tradicijskim vezovima u mjesnoj lučici kao dijelom svoga vanjskog postava ili *muzeja na otvorenom*.

* magistra kulturne baštine u turizmu, voditeljica marketinga u Muzeju betinske drvene brodogradnje

Jedinstvenost Muzeja očituje se u pristupu baštini kao živom i dinamičnom procesu, što se može ogledati u njegovoj snažnoj povezanosti s njegovom zajednicom. Ideja o osnivanju betinskog muzeja potekla je upravo iz lokalne zajednice, i nakon njegova osnutka razvila se u kontinuiranu i plodnu suradnju u oblikovanju kulturnog života. Upravo se taj uspješni model upravljanja baštinom naknadno preslikao i na upravljanje muzejskom gajetom. Tradicijski brod ne promatra se isključivo kao muzejski predmet, već kao nositelj znanja, vještina i identiteta[1] koji svoju punu vrijednost ostvaruje u plovidbi, a time i generiranju dodatne vrijednosti za muzej i zajednicu. Muzejska gajeta interpretacijski je alat, edukacijski prostor i simbol kontinuiteta baštine.

Muzej betinske drvene brodogradnje mali je kolektiv u kojemu sve članice muzejskog tima, uz svoje primarne zadatke, preuzimaju i niz drugih aktivnosti nužnih za svakodnevno funkcioniranje ustanove. Takva polivalentnost kadra, ali i rad u lokalnim uvjetima koji ne omogućuju strogu podjelu „muzejskog posla", potaknuli su razvoj modela fleksibilnog i neposrednog pristupa, obilježenog stalnim kontaktom s posjetiteljima i zajednicom.

Upravo se u tom kontekstu postupno razvijala najprije ideja, a potom i briga o muzejskoj gajeti - ne samo kao o eksponatu, nego i kao prostoru djelovanja i susreta. Skrb o brodu, njegovo održavanje i uključivanje u muzejske aktivnosti prirodno su proizašli iz takvog organizacijskog okvira, u kojemu su granice između muzejskog rada, edukacije, interpretacije, ali i kulturne participacije i upravljanja baštinom često isprepletene. U kontekstu dugoročne održivosti, upravo je plovidba muzejskom gajetom otvorila prostor za promišljanje novih modela valorizacije baštine, u kojima se edukativna, društvena i razvojna dimenzija međusobno nadopunjuju te, prirodno, nadograđuju i onom turističkom.

Takav pristup potiče i promišljanje o kulturnom upravljanju tradicijskim brodom unutar muzejske ustanove: kako uskladiti zaštitu i izvornost s aktivnom uporabom te može li se muzejska plovidba, uz svoju edukativnu i društvenu dimenziju, promatrati i u kontekstu tzv. *muzealnog turizma*[2], kao oblika u kojemu muzej širi svoje djelovanje izvan institucionalne domene i uključuje se u stvarni kulturno - turistički ambijent? Može li plovidba muzejskim brodom predstavljati i održiv model suvremene valorizacije pomorske baštine te dugoročno doprinijeti stabilnosti i razvoju muzeja?

Ova pitanja čine polazište promišljanja o upravljanju tradicijskim brodom u muzejskom kontekstu te o mogućnostima njegove održive integracije u suvremeni društveni i turistički okvir.

[1] Umijeće plovidbe latinskim i oglavnim jedrima duž hrvatske obale. Dostupno na: https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-7630 Umijeće gradnje betinske gajete. Dostupno na: https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-6554

[2] Weber-Kainz, B. (2005)

2. Muzejska gajeta - od ideje do realizacije

Ideja o vlastitom brodu kao reprezentativnom plovilu u funkciji jačanja svijesti o važnosti drvene brodogradnje u zajednici te prenošenja znanja o tradicijskoj plovidbi bila je ugrađena u viziju Muzeja betinske drvene brodogradnje od samog početka djelovanja. Ipak, od osnutka Muzeja 2015. do realizacije te ideje proteklo je nekoliko godina, tijekom kojih su se morali uskladiti brojni preduvjeti. Sama realizacija može se promatrati i kao svojevrstan susret okolnosti, potrebe i prilike.

U razdoblju od 2015. do 2019. godine prioriteti su bili usmjereni na uspostavu ustanove i razvoj osnovnih programa, dok je pitanje muzejskog broda ostajalo otvoreno i u području ideje, ponajprije zbog financijskih i organizacijskih izazova. Pritom su se razmatrale različite mogućnosti, uključujući izgradnju novog broda ili obnovu postojećega.

U međuvremenu, stizale su informacije o *Mariji*, betinskoj gajeti starijeg tipa, izgrađenoj 20-ih godina prošlog stoljeća u Betini u brodograditeljskoj obitelji Filipi Tošulovih koja se, uz *Cicibelu*, ističe kao reprezentativni primjer stare betinske gajete. Duga 6,90 m, široka 2,70 m, visoka 0,88 m, nosivosti 2,2 t - robusne forme, široka i duboka, prava starinska gajeta. Njena prva obnova obavljena je 1934. godine u Sukošanu, u brodogradilištu iste obitelji Filipi, koja se nekoliko godina prije preselila iz Betine u Sukošan i ondje osnovala *škver*.

Marija je u Betinu stigla 2012. godine na inicijativu udruge *Betinska gajeta 1740.*, čija je vizija bila obnoviti tradicijsku betinsku flotu i očuvati brodograditeljsku baštinu[3]. Dolazak *Marije* u Betinu može se pratiti u širem kontekstu i povezati s drugim sličnim aktivnostima na lokalnoj razini i tada snažnim inicijativama usmjerenim na obnove drvenih brodova i revitalizaciju tradicijskog jedrenja. Unatoč početnom entuzijazmu, *Marija* je provela neko vrijeme na *Škveru Ćiro* bez jasno definiranog vlasništva i bez sustavnijih radova na njenoj obnovi. Povremeni zahvati na brodu odvijali su se, tako reći, u očekivanju budućeg vlasnika koji bi preuzeo odgovornost za cjelovit proces obnove te, jednako važno, za daljnju ulogu broda.

Nekako se tada jasnije oblikovala i ideja o mogućoj ulozi Muzeja kao potencijalnog nositelja takvog projekta. Do 2019. godine Muzeju su se, u okviru aktivnosti vezanih uz muzej na otvorenom, otvorile mogućnosti za projekt koji bi potaknuo revitalizaciju gajete *Marija* i njeno uključivanje u muzejske programe. No, tek kada su se poklopili uvjeti financiranja, pitanje veza i održavanja, ali i mogućnost osiguravanja stručne osobe za upravljanje brodom, ideja o brodu počela je poprimati realnije, opipljivije okvire.

[3] Video „Obnova betinske gajete Marija“ dostupan u okviru stalnog postava Muzeja betinske drvene brodogradnje.

Istovremeno se poklopilo nekoliko bitnih detalja te su se postupno stvorili preduvjeti za realizaciju ideje o muzejskom brodu, kao i da će taj brod biti upravo *Marija*. U ožujku 2019. godine Muzej je dobio koncesiju od Šibensko-kninske županije za upravljanje dijelom mjesne lučice namijenjene drvenim brodovima[4]. Dobivanjem koncesije osiguran je institucionalni okvir za smještaj i prezentaciju tradicijskih plovila, što je postavilo temelje i realizaciji ideje o „muzeju na otvorenom", a potom i njegovim svečanim otvaranjem u lipnju. Dodatno, krajem iste godine, objavljen je natječaj FLAG/LAGUR-a Galeb, koji je omogućio prijavu projekta usmjerenog na interpretaciju *muzeja na otvorenom*, a unutar kojeg je predviđena i obnova gajete *Marija*[5]. *Marija* je, prema ciljevima projekta i ciljevima samog natječaja o valorizaciji društvene i kulturne infrastrukture povezane s maritimnom baštinom, trebala postati jedan od središnjih „eksponata" muzeja na otvorenom i obnovljena s ciljem promicanja tradicijske drvene brodogradnje. Od velike važnosti bilo je stvaranje cjelovite foto i video arhive procesa obnove. U cjelokupnom procesu obnove gajete zamijenjeno je ukupno 70 % rebara, krmeni i proveni masivi, *ašte*, *kolumba*, velika većina konstruktivnih elemenata, *bande*, *koviduri*, paluba i čitava *arma* i oprema[6]. Osnovna projektna ideja nakon obnove bila je da će brod ploviti u edukativne svrhe s ciljem učenja djece i mladih plovidbenim vještinama.

U okviru odobrenog projekta, uz potporu sredstava Europske unije iz Europskog fonda za pomorstvo i ribarstvo, Muzej je porinuo obnovljenu gajetu 2021. godine, čime je za njega otvoreno novo poglavlje, ali i novi život betinske gajete *Marija*.

Početna faza aktivne uporabe broda donijela je i niz praktičnih izazova. Gajeta je u tom razdoblju bila bez ugrađenog motora, što je otežavalo njeno korištenje, osobito s obzirom na robusne dimenzije i mase (približno 3,5 do 4 t). *Marija* je sudjelovala u tradicijskim manifestacijama, ali trebalo se oslanjati na pomoć drugih. To je često ograničavalo sudjelovanje te sigurnu provedbu edukativnih plovidbi, osobito onih s djecom. Također, pokazalo se kako upravljanje tradicijskim brodom, kao i svakodnevna briga o njemu u okviru muzejske djelatnosti, zahtijeva kontinuiranu prisutnost stručne osobe koja će preuzeti dio odgovornosti za plovidbu, održavanje i sudjelovanje u provedbi „morskih" programa. U prvim godinama nakon porinuća Muzej nije raspolagao takvim kadrovskim kapacitetom, što je dodatno utjecalo na dinamiku razvoja programa edukativnih plovidbi.

[4] Koncesija za upotrebu pomorskog dobra u funkciji muzeja na otvorenom. Dostupno na: https://www.mbdb.hr/hr/koncesija-za-upotrebu-pomorskog-dobra-u-funkciji-muzeja-na-otvorenom/

[5] Projekt „Razvoj društveno-kulturne infrastrukture i muzeja na otvorenom Muzeja betinske drvene brodogradnje". Dostupno na: https://www.mbdb.hr/hr/novi-projekt-muzeja-betinske-drvene-brodogradnje/

[6] Gajeta Marija. Dostupno na: https://www.mbdb.hr/hr/gajeta-marija/



Slika 1. Gajeta Marija na porinuću/spuštanju u more 2021. godine (autor: Igor Turčinov)

Važan iskorak ostvaren je 2023. godine ugradnjom brodskog motora[7], čime su stvoreni uvjeti za fleksibilnije upravljanje. Konačno, 2024. godine, pridruživanjem stručne osobe muzejskom timu u smislu upravljanja i skrbi o brodu, osigurana je stručna i kontinuirana podrška u provedbi plovidbenih programa, čime su se otvorile mogućnosti i za sustavniji razvoj aktivnosti. Može se reći i da je tada muzejska gajeta iz faze obnove i *armanja* postupno prešla u fazu aktivne uporabe, čime su se udarili temelji njenoj daljnjoj valorizaciji, podjednako u muzeološkom i turističkom kontekstu.

3. Zaplovi u gajeti

Edukativno-interpretacijski program *Zaplovi u gajeti* provodi se kombinacijom različitih sadržaja i vrsta aktivnosti na kopnu i moru i uključuje aktivnosti pedagoškog karaktera. Kroz radionice, edukativne plovidbe, sudjelovanja u tradicijskim manifestacijama i digitalne sadržaje, sudionici programa stječu osnovna znanja ne samo o gajeti *Mariji* - njenoj povijesnoj ulozi, izvornoj namjeni, rekonstrukcijama - već i o osnovama tradicijskih načina plovidbe, održavanju drvenog broda, dijelovima

[7] Javni poziv za prikupljanje ponuda postupka jednostavne nabave. Dostupno na: https://www.mbdb.hr/hr/poziv-za-prikupljanje-ponuda-postupka-jednostavne-nabave-unutarnji-motor/

brodske opreme i tradicijskim tehnikama drvene brodogradnje. Kroz program se interpretira i otvara širi kontekst prošlosti otoka, s naglaskom na Betinu, u kojoj je drveni brod uvijek imao ključnu ulogu.



Slika 2. Edukativne aktivnosti u plovidbi (autor: Daniel Bašić)

Aktivnosti u gajeti provode muzejski djelatnici. Sudionici su djeca mlađe osnovnoškolske dobi, djeca predškolske dobi te njihovi nastavnici i odgajatelji, ali i djeca i nastavnici i iz drugih odgojno-obrazovnih ustanova. Sudionici programa su i prijatelji i suradnici iz lokalne zajednice koji često sudjeluju kao posada u tradicijskim manifestacijama - veslačkim i jedriličarskim susretima i različitim promenadnim plovidbama. Tradicijska plovidba postaje participativno iskustvo koje omogućuje neposredan kontakt s drvenim brodom kao živim baštinskim objektom.

Gajeta *Marija* je sastavni dio posjeta Muzeju i Betini u okviru *muzeja na otvorenom*, čime se njena funkcija proširuje. U gajeti se provode radionice mornarskih vještina, poput vezivanja čvorova, upoznavanja s brodskom opremom, vjetrovima i osnovama sigurnosti na moru. Vrlo često u ovom edukativnom segmentu sudjeluju i volonteri iz lokalne zajednice čiji „input“ dodatno produbljuje iskustvo dijeljenja baštinske baze znanja.



Slika 3. Edukativne aktivnosti na vezu (autor: Kate Šikić Čubrić)

Uključenost u život zajednice važan je aspekt programa - od sudjelovanja u lokalnim manifestacijama, do prezentacijskih aktivnosti poput blagdanskog ukrašavanja broda u okviru božićnog programa *Božić među jarbulima*. Time gajeta funkcionira kao živi dio zajednice i njezina identiteta, a ne samo kao muzejski eksponat.

Program je u početnoj fazi bio usmjeren prvenstveno na rad s djecom i mladima u lokalnoj zajednici, s naglaskom na prijenos znanja o tradicijskoj plovidbi i drvenoj brodogradnji kroz neposredno iskustvo. Međutim, već s prvim edukativnim plovidbama zamijećeno je zanimanje u šire publike, osobito kod posjetitelja Betine koji bi, zainteresirani vidjevši isplovljavanje i uplovljavanje *Marije* u mjesnu lučicu, počeli tražiti informacije o mogućnostima sudjelovanja u sličnim iskustvima za vrijeme boravka u destinaciji.

Kao odgovor na zanimanje posjetitelja, u suradnji s Turističkom zajednicom mjesta Betina, program se postupno počeo razvijati i u smjeru uključivanja u turističku ponudu, zadržavajući pritom svoju primarnu edukativnu i interpretacijsku funkciju. Time je gajeta *Marija* počela funkcionirati ne samo kao edukacijski alat, već i kao poveznica ili mjesto susreta lokalne baštine i gosta destinacije s naglaskom na aktivno sudjelovanje.



Slika 4. Vizual programa Zaplovi u gajeti (autorica: Marina Čular)

Zbog svega navedenog, posebnost programa očituje se u njegovoj višedimenzionalnosti - istodobno je edukativni alat, interpretacijski model i turistički sadržaj. Višestruka funkcija omogućuje pozicioniranje ne samo unutar muzeološke prakse, već i unutar suvremenih praksi kulturnog turizma, naglašavajući neposredni kontakt s baštinom i prijenos znanja te izvorno iskustvo i sudjelovanje. Program se može promatrati kao stvarna primjena teorijskih postavki o participativnoj i iskustvenoj interpretaciji baštine, pri čemu se naglasak stavlja na aktivno uključivanje korisnika te stvaranje osobnog odnosa prema baštini čak i u onih posjetitelja koji se primarno možda i ne bi svrstali u kategoriju „kulturnih turista".

4. Tradicijska plovidba kao oblik suvremene valorizacije baštine

U suvremenoj praksi turizma posebnih interesa sve je izraženiji pomak s pasivnog promatranja prema aktivnom sudjelovanju. U kontekstu današnjice i odnosa muzeja s publikom i zajednicom, pa i turizmom, plovidba muzejskom gajetom može se promatrati i kao oblik kreativnog pristupa baštini, svojstvenog otvorenim i participativnim praksama, kao iskorak iz klasičnog muzejskog okvira prema suvremenim modelima interpretacije i valorizacije baštine. Pritom drveni brod postaje aktivni medij kroz koji se baština prenosi iskustveno, neposredno i participativno, a Muzej nastupa kao aktivni kreator iskustva.

Muzejski program *Zaplovi u gajeti* generira priče, vizualne slike i sadržaje koji izlaze iz klasičnih formata i doprinose vidljivosti i prepoznatljivosti baštine. U tom smislu,

može ga se promatrati i kao oblik tzv. „muzealnog turizma“[8], u kojemu muzej na neki način izlazi iz vlastitog područja i prenosi interpretaciju u stvarni ambijent - drveni brod. Muzej kao da briše granice između izložbenog i stvarnog, muzejskog postava i žive baštine, a posjetitelj postaje aktivni sudionik, a ne samo promatrač.



Slika 5. Plovidba s posjetiteljima u okviru programa Zaplovi u gajeti (autorica: Mirela Bilić)

Posebna vrijednost očituje se u razvoju publike. Edukativne plovidbe s djecom i mladima omogućuju prijenos znanja kroz iskustvo, dok zanimanje odraslih posjetitelja otvara prostor za razvoj novih, *edu-aktivnih*[9], formata usmjerenih prema turizmu posebnih interesa. Muzej ne samo da širi svoju publiku, već razvija i nove oblike komunikacije.

Muzejska gajeta dodatno je interpretirana 2025. godine u okviru programa *Razvoj interpretacijskih sadržaja gajete Marija*[10] kroz interaktivnu tablu na brodu. Međutim, priča o samoj gajeti i njenoj važnosti za život otočana ne prenosi se samo kroz legende i statičnu interpretaciju, već kroz osjećaj plovidbe, sudjelovanje u stvarnom ambijentu, učenje o značajkama vjetra i mora, i to kroz sveobuhvatno iskustvo koje uključuje stvarnu prisutnost, prostor i vrijeme. Upravo živa interakcija pretvara tradicijski drveni brod u snažan alat suvremene muzejske interpretacije, a istovremeno i dionika kulturnog turizma.

[8] Weber-Kainz, B. (2005)

[9] Konstrukcija autorice

[10] Financirano sredstvima Ministarstva kulture i medija RH kroz Javni poziv za predlaganje javnih potreba u kulturi Republike Hrvatske za 2025. godinu

5. Održivost i suvremena valorizacija drvenih brodova

Kao lokalni muzej smješten u prepoznatljivo turističko okruženje, Muzej betinske drvene brodogradnje dio svojih prihoda ostvaruje kroz vlastitu djelatnost - prodaju ulaznica, suvenira i muzejskih usluga. Dinamika prihoda prati sezonske obrasce: u proljetnim i jesenskim mjesecima naglasak je na edukativnim programima, stručnim vodstvima i radu sa školskim skupinama, dok se tijekom ljetne sezone, uz redovite muzejske sadržaje, razvijaju i dodatni programi usmjereni prema posjetiteljima u destinaciji, uključujući i edukativne plovidbe.

Uz vlastite prihode, Muzej se dijelom financira putem javnih potpora[11] i donacija koje omogućuju razvoj programa i održavanje broda, uključujući i troškove dodatnog osoblja zaduženog za brigu o brodu. Upravo na spoju javnog financiranja i vlastitih programskih aktivnosti temelji se model koji nastoji uspostaviti ravnotežu između javne muzejske funkcije i potrebe za financijskom održivošću.

Program otvara šire pitanje održivosti ovakvog modela valorizacije baštine, kako na razini muzejske djelatnosti, tako i u kontekstu razvoja destinacije. U uvjetima sve izraženijih izazova masovnog turizma, koji često dovodi do gubitka izvornosti i izrazitog pritiska na lokalne resurse, osobito u manjim sredinama, ovakvi programi predstavljaju potencijalno održivu alternativu. *Zaplovi u gajeti* temelji se na malim grupama, izvornom iskustvu i aktivnom sudjelovanju posjetitelja i predstavlja održivu alternativu masovnoj dimenziji *turizma sunca i mora*.

Za budući razvoj muzejskih programa, plovidba gajetom predstavlja mogućnost razvoja novih sadržaja, ali i dodatnih izvora vlastitih prihoda, kao i jačanja uloge Muzeja kao aktivnog dionika u lokalnoj zajednici. Istovremeno, ovakav pristup doprinosi prepoznatljivosti Betine kao mjesta očuvane tradicije, „živog“ muzeja drvenih brodova i baze nematerijalnih znanja o baštini drvene brodogradnje.

Programi poput *Zaplovi u gajeti* mogu se promatrati kao primjer diverzifikacije muzejskih aktivnosti, pri čemu se tradicionalni muzejski sadržaji nadopunjuju participativnim programima koji odgovaraju na potrebe suvremene publike. Program doprinosi i prepoznatljivosti Betine kao destinacije koja nudi izvorno iskustvo, temeljeno na lokalnom identitetu, znanju i zajednici. Ujedno otvara mogućnost razvoja održivih modela kulturnog turizma koji ne počivaju na kvantiteti posjeta, već na kvaliteti doživljaja i dugoročnom očuvanju baštine.

[11] Sredstva za provedbu programa osiguravaju se kroz javne pozive za predlaganje javnih potreba u kulturi Ministarstva kulture i medija RH, javne pozive za financiranje programa/projekata javnih potreba u kulturi Šibensko-kninske županije te javnih poziva za kandidiranje prema programu „Potpore događanjima“ Turističke zajednice Šibensko-kninske županije.

6. Mogući smjerovi i primjeri dobre prakse

Unatoč izazovima koji prate suvremenu valorizaciju tradicijskih plovila, praksa europskih pomorskih muzeja pokazuje kako je moguće razviti različite modele upravljanja koji uspješno povezuju očuvanje baštine, edukaciju i turističku valorizaciju. Ti modeli pritom variraju ovisno o zakonodavnom okviru, organizacijskoj strukturi institucije i lokalnom kontekstu, ali im je zajednička težnja prema aktivnom korištenju tradicijskih plovila kao „živih" nositelja baštine.

6.1. Cesenatico, Italija

Vrijedan uvid u suvremene modele upravljanja tradicijskim plovilima pruža praksa Pomorskog muzeja u Cesenaticu[12], koji od svog osnutka ranih osamdesetih godina njeguje koncept žive baštine kroz svoj „ploveći postav"[13]. Muzej raspolaže s više tradicijskih plovila opremljenih jedrima tipa *vela al terzo*.

Operativno upravljanje brodovima organizirano je kroz model suradnje s udrugom koja provodi programe, organizira posadu i aktivnosti na moru. Muzej definira programski okvir i interpretacijske smjernice. Ovakav model svojevrstan je oblik partnerskog upravljanja, koji omogućuje funkcionalnu podjelu između kulturne i operativne dimenzije.

Plovila su registrirana kao rekreacijska (tzv. *leisure boats* - plovila za sport i razonodu[14]), što omogućuje njihovu plovidbu, ali istodobno ograničava mogućnosti organiziranja plovidbi s putnicima uz naknadu. Time dolazi do izražaja jedan od temeljnih izazova koji prate ovakve modele – neusklađenost između zakonodavnog okvira i specifičnih potreba muzejske prakse, koja želi uključiti aktivnu uporabu tradicijskih plovila. Unatoč tome, plovidbe se u Cesenaticu nedvojbeno smatraju sastavnim dijelom muzejske djelatnosti, s naglaskom na očuvanje i prenošenje znanja o tradicijskoj plovidbi kao nematerijalnoj baštini. Ta ih dimenzija razlikuje od komercijalnih turističkih aktivnosti, iako se u praksi granice između tih sfera ponekad preklapaju.

U pogledu odnosa između izvornosti i sigurnosti nužan je kompromis. Tradicijska plovila zadržavaju svoj izvorni izgled i karakter, osobito u vanjskom oblikovanju, dok su u funkcionalnom smislu prilagođena suvremenim sigurnosnim standardima. To uključuje ugradnju pomoćnog motora, komunikacijske opreme poput VHF uređaja, navigacijskih sustava te obvezne sigurnosne opreme.

---

[12] Iz korespondencije s Davideom Gnolom, ravnateljem Pomorskog muzeja u Cesenaticu.

[13] Museo della marineria Cesenatico. Dostupno na: https://museomarineria.it/il-museo/. (pristupljeno: 26. 3. 2026.)

[14] Pravilnik o brodicama, čamcima i jahtama. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_01_13_223.html. (pristupljeno: 26. 3. 2026.)



Slika 6. Plovidba s posjetiteljima u Cesenaticu (autor: Urbano Stintoni)
Izvor: Museo della marineria Cesenatico

Zanimljiv je odnos prema postojećem modelu upravljanja. Prema njihovim navodima, sadašnji model suradnje s udrugom smatra se djelomično zastarjelim te se razmatraju novi pristupi koji bi uključivali aktivnije sudjelovanje mlađih generacija, uključujući i žene, kao i snažniju interpretacijsku komponentu tijekom plovidbe, što ukazuje na potrebu kontinuiranog razvoja i prilagodbe suvremenim društvenim i kulturnim okolnostima.

Ovaj primjer pokazuje kako upravljanje tradicijskim plovilima u muzejskom kontekstu zahtijeva fleksibilnost, interdisciplinarni pristup i spremnost na promjene. Istodobno potvrđuje kako tradicijski brod može imati aktivnu i relevantnu ulogu u suvremenim modelima interpretacije i valorizacije baštine.

6.2. Nizozemska

Uvid u raznolikost pristupa upravljanju tradicijskim plovilima pružaju i primjeri iz Nizozemske, gdje pomorski muzeji imaju dugu tradiciju aktivnog korištenja povijesnih brodova u interpretacijske svrhe[15].

U okviru Zuiderzee muzeja u Enkhuizenu, primjerice, replika tradicionalnog drvenog ribarskog broda duljine oko 15 metara koristi se za plovidbe s posjetiteljima, pri čemu

[15] Iz korespondencije s Thedom Fruithofom, dugogodišnjim tajnikom udruženja European Maritime Heritage (EMH).

je broj sudionika ograničen sukladno nacionalnom zakonodavnom okviru. Brod je dio muzejske zbirke.

U pojedinim slučajevima paralelno se čuvaju izvorni primjerci plovila (npr. u obliku olupina ili statičnih eksponata), dok se replike ili obnovljeni brodovi koriste za plovidbu i interpretaciju, što omogućuje očuvanje izvorne građe uz istodobno razvijanje iskustvenih programa za posjetitelje. U nekim nizozemskim institucijama povijesni brodovi, uključujući i parne ledolomce, sudjeluju u programima plovidbe s posjetiteljima.

Pomorski muzej u Rotterdamu upravlja velikom zbirkom plovila na vodi, od kojih su mnoga i danas u funkciji. Njihova se flota temelji na motornim i parnim brodovima za unutarnje vode. Pitanje sigurnosti putnika rješavaju prijenosnom ogradom (90 cm), što omogućuje brodu da zadrži izvorni izgled (autentičnost) dok je u luci ili na tradicijskoj promenadi, a zadovolji propise tijekom plovidbe. Zanimljivo je da putnici nisu obvezni nositi prsluke ako postoji propisana ograda, što značajno utječe na udobnost i dojam izvornog doživljaja. Za parne brodove propisani su obvezni tehnički pregledi u određenim vremenskim intervalima (npr. svakih dvije, deset i četrdeset godina) u skladu s nizozemskim zakonodavstvom[16].

Isto tako, u Nizozemskoj su propisi blaži (ili se uopće ne primjenjuju) ako brod prevozi do dvanaest putnika. Plovidba je dio muzejskih aktivnosti, ali je nužno ne provodi stalno osoblje, već stručno osposobljeni volonteri, što smanjuje troškove, a zadržava sigurnost.



Slika 7. Plovidba s posjetiteljima u Rotterdamu (autor: Theo de Man)
Izvor: Pomorski muzej u Rotterdamu

[16] Iz korespondencije s Janom Briekom iz Pomorskog muzeja u Rotterdamu.

6.3. Analiza primjera dobre prakse

U primjerima je vidljiv model u kojemu muzeji integriraju plovila u svoj javni program, čime dodatno naglašavaju njihovu interpretacijsku i edukativnu vrijednost. Takvi primjeri ukazuju na mogućnost različitih oblika suživota između baštine i tržišta, uz različite razine uključenosti muzeja. Može se zaključiti kako europska praksa nudi određen spektar rješenja - od upravljanja unutar samih muzeja, preko partnersko-hibridnih modela, do komercijalnih oblika korištenja plovila.

U tom kontekstu, primjer Muzeja betinske drvene brodogradnje može se promatrati i u širem europskom kontekstu, koji nastoji reafirmirati tradicijska plovila kao aktivne elemente kulturnog prostora. Daljnji razvoj takvih modela ovisit će o sposobnosti prilagodbe postojećim regulatornim okvirima, ali i o spremnosti institucija da prepoznaju potencijal „živih“ oblika interpretacije baštine.

7. Zaključak

U radu se nastojalo pokazati kako plovidba muzejskom gajetom može predstavljati učinkovit model suvremene valorizacije tradicijskih drvenih brodova, koji objedinjuje edukativnu, interpretacijsku i turističku funkciju. U tom kontekstu korišten je i pojam „muzealnog turizma“ ne kao autorski konstrukt, već temeljen na postojećim teorijskim razmatranjima (Weber-Kainz, 2005.), koja prikazuju vezu muzejske djelatnosti i turističkih praksi.

Kroz prikazan primjer programa *Zaplovi u gajeti* vidljivo je kako tradicijski brod ne mora postojati isključivo kao muzejski eksponat, već može djelovati i kao aktivni baštinski resurs otvoren različitoj publici.

Provedba programa otvara i pitanja prilagodbe postojećih modela upravljanja baštinom - osobito specifičnosti tradicijskih plovila u vlasništvu muzeja. Iako strateški dokumenti prepoznaju važnost kulturnog turizma, njihova provedba u praksi često ostaje nedovoljno aktualizirana i koordinirana. Kulturni sektor ne bi trebao zazirati od turizma, osobito njegovih selektivnih oblika, poput kulturnog i kreativnog turizma. Upravo suprotno - u uvjetima u kojima izostaje plansko i koordinirano upravljanje, rizik od negativnih učinaka turizma na baštinu i baštinske resurse postaje veći.

Na razini muzeja, prihodi ostvareni kroz ovakve i slične programe usmjeravaju se u održavanje broda, razvoj sadržaja i usluge stručnih suradnika, čime se osigurava kontinuitet i kvaliteta programa, a istovremeno drveni brod uspješno egzistira i u aktualnom vremenu. Program ne teži masovnosti, već se temelji na ograničenom broju sudionika i visokoj razini izvornosti.

Ovi izazovi ukazuju na potrebu prepoznavanja tradicijskih plovila kao posebne kategorije unutar postojećih okvira. Razvoj jasnijih smjernica i prilagođenih modela upravljanja mogao bi potaknuti širu primjenu aktivne valorizacije pomorske baštine u muzejima.

Zaključno, može se istaknuti kako tradicijski drveni brod, u kontekstu suvremenih muzeoloških i turističkih praksi, ima potencijal postati održiv i relevantan nositelj baštine. Njegova vrijednost ne očituje se samo u očuvanoj materijalnosti, već u sposobnosti da kroz aktivnu uporabu i interpretaciju nastavi ploviti i u suvremenom dobu.

Literatura

1. Ministarstvo turizma i sporta Republike Hrvatske (2020) Muzeji i turizam. Dostupno na: Muzeji i turizam (PDF) https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/muzeji-t-1.pdf (pristupljeno: 16. 3. 2026.).
2. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske (2003). Strategija razvoja kulturnog turizma. Dostupno na: https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/2016/Sjednice/Arhiva/73.%20-%201.4.pdf (pristupljeno: 9. 3. 2026.).
3. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske. Strategija razvoja održivog turizma do 2030. godine. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2023_01_2_18.html (pristupljeno: 10. 3. 2026.).
4. Pančić Kombol, T. (2006). Kulturno nasljeđe i turizam, Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin, (16-17), str. 211. - 226. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/8702 (pristupljeno: 8.3.2026.).
5. Pomorski zakonik. Dostupno na: https://www.zakon.hr/z/310/pomorski-zakonik (pristupljeno: 26. 3. 2026.).
6. Pravilnik o brodicama, čamcima i jahtama. Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_01_13_223.html (pristupljeno: 26. 3. 2026.).
7. Rudan, E. (2012). Razvojne perspektive kreativnoga turizma Hrvatske, Ekonomska misao i praksa, 21(2), str. 713. - 730. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/94173 (pristupljeno: 12. 3. 2026.).
8. Weber-Kainz, B. (2005). Strategije za turističku internacionalizaciju muzeja: tema Muzeji i kulturni turizam, Informatica museologica, 36(3-4), str. 30. - 34. Preuzeto s: https://hrcak.srce.hr/139644 (pristupljeno: 7. 4. 2026.).
9. Zakon o muzejima NN 61/18, 98/19, 114/22 na snazi od 1. 1. 2023. Dostupno na: https://www.zakon.hr/z/302/Zakon-o-muzejima (pristupljeno: 1. 3. 2026.).

ISSN 0554-6397
UDK: 004.032.26

Mirela Bilić
E-mail: marketing@mbdb.hr
Betina Museum of Wooden Shipbuilding

Set Sail in a Gajeta – The Museum Gajeta in Education and Tourism

Abstract

Set Sail in a Gajeta is an educational programme launched by the Betina Museum of Wooden Shipbuilding. Its aims are to transmit knowledge related to intangible cultural heritage (particularly the traditional skill of sailing with a lateen sail), to foster the continued practice of this heritage within the local community, and to make it accessible to the wider public. The programme was introduced to promote traditional sailing techniques, primarily among local children and young people, while also raising awareness of traditional wooden shipbuilding (the craft of building the Betina *gajeta*). Its concept is based on heritage education, interpretation, and preservation through hands-on sailing experiences and direct engagement with a traditional wooden vessel. The first sailing sessions for preschool and primary school children were held in spring 2024. Alongside these initial educational activities, growing interest among visitors to the destination led to the introduction of a dedicated interpretive sailing programme aboard the museum's *gajeta* as part of the summer tourism offer. By offering sailing experienced on its own *gajeta*, the museum connects its educational mission with its role in the development of special-interest tourism. Public interest and the experience gained through the implementation of the programme have demonstrated that a traditional wooden boat can have a sustainable role in a contemporary context, while also serving as an effective means of heritage interpretation and valorisation. Accordingly, this paper examines sailing aboard the museum's *gajeta* as a potential model for the contemporary valorisation of traditional boats, while also exploring new forms of museum engagement within cultural tourism.

Keywords: traditional sailing, educational sailing, heritage valorisation, heritage tourism, cultural tourism, museum tourism